

دانشکده حقوق و علوم سیاسی

پایان نامه کارشناسی ارشد در رشته‌ی مطالعات منطقه‌ای - ایران

بنیان‌های نظری سیاست‌گذاری خارجی منطقه‌ایی در
روابط بین الملل : مطالعه موردی جمهوری اسلامی ایران

به کوشش

منظر امرایی

استاد راهنما

دکتر فرهاد قاسمی

شهریور ۱۳۹۲

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

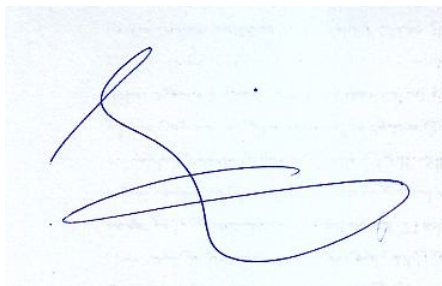
به نام خدا

اظهارنامه

اینجانب منظر امرایی (۹۰۱۲۶۰) دانشجوی کارشناسی ارشد رشته مطالعات منطقه‌ای - گرایش ایران دانشکده حقوق و علوم سیاسی، اظهار می‌کنم که این پایان نامه حاصل پژوهش خودم بوده و در جاهایی که از منابع دیگران استفاده کرده‌ام، نشانی دقیق و مشخصات کامل آن را نوشته‌ام. همچنین اظهار می‌کنم که تحقیق و موضوع پایان نامه‌ام تکراری نیست و تعهد می‌نمایم که بدون مجوز دانشگاه دستاوردهای آن را منتشر ننموده و یا در اختیار غیر قرار ندهم. کلیه حقوق این اثر مطابق با آئین نامه مالکیت فکری و معنوی متعلق به دانشگاه شیراز است.

نام و نام خانوادگی : منظر امرایی

تاریخ و امضاء

به نام خدا

بنیادهای نظری سیاستگذاری خارجی منطقه‌ای در روابط بین الملل
(مطالعه موردی: جمهوری اسلامی ایران)

به کوشش
منظر امرایی

پایان نامه
ارائه شده به تحصیلات تکمیلی دانشگاه به عنوان بخشی
از فعالیت‌های تحصیلی لازم برای اخذ درجه کارشناسی ارشد

در رشته‌ی
علوم سیاسی - مطالعات منطقه‌ای (ایران)

از
دانشگاه شیراز
شیراز
جمهوری اسلامی ایران

ارزیابی شده توسط کمیته پایان نامه با درجه: عالی

دکتر فرهاد قاسمی، دانشیار گروه علوم سیاسی (استاد راهنما)

دکتر ابراهیم عباسی، استادیار گروه علوم سیاسی (استاد مشاور)

دکتر سید جواد صالحی، استادیار گروه علوم سیاسی (داور داخلی)

شهریور ۱۳۹۲

تقدیم به:

او که مرا آفرید

و آنها که بودند تا کشتم پدید

و ایشان که دادند از علم بر من ندا و نوید

و مانی که داریم عشق

و شما اکنون...

و پدر و مادر عزیزم که

وجودشان برایم همه عشق است و

وجودم برایشان همه نج

توانشان رفت تا به توانایی رسم و

مویشان کرد سپیدی گرفت تا رویم سپید ماند

سپاسگزاری

صدها فرشته بوسه بر آن دست می زند

کز کار خلق یک گره بسته وا کند

سپاس مخصوص خداوند مهربان که به انسان توانایی و دانایی بخشید تا به بندگانش شفقت ورزد، مهربانی کند و در حل مشکلاتشان یاری شان نماید. از راحت خویش بگذرد و آسایش هم نوعان را مقدم دارد، با او معامله کند و در این خلوص انباز نگیرد و خوش باشد که پروردگار سمیع و بصیر است.

حال که با یاری خداوند حکیم این فصل از زندگی علمی خود را با موفقیت سپری کرده‌ام، بر خود لازم می‌دانم که از راهنمایی استاد فرزانه و گرانقدرم، جناب آقای دکتر قاسمی و همچنین استاد مشاور جناب آقای دکتر عباسی که یاری و مساعدت آن‌ها هدایت‌گر من در این مسیر بوده، قدرانی و تشکر نمایم. همچنین از همه اساتید بزرگواری که افتخار شاگردی آن‌ها را داشته‌ام، صمیمانه تشکر و قدرانی می‌نمایم. و از پدر و مادر عزیزم به دلیل همراهی و همکاریشان صمیمانه سپاسگذارم.

چکیده

بنیان‌های نظری سیاستگذاری خارجی منطقه‌ایی در روابط بین الملل : مطالعه موردی جمهوری اسلامی ایران

به کوشش

منظر امرایی

سیاستگذاری به ویژه سیاستگذاری خارجی همواره به عنوان یکی از ضروریات زندگی و بالاترین سطح سیستم مدیریت در سیستم بین المللی مطرح بوده است. در همین راستا در نظریه های روابط بین الملل نیز به این حوزه توجه شده است. اما تحول سیستم بین الملل و شکل گیری سیستم های پیچیده و آشوبی روش های سنتی را ناکارآمد و واقعیات نوینی را مطرح ساخته است. به این جهت پژوهش حاضر بنیانهای نظری و مفهومی سیاستگذاری در وضعیت سیستم های پیچیده و آشوب را به عنوان سوال اصلی مطرح ساخته است. بر این اساس این فرض را مطرح می نماید که سیستم های مذکور به دلیل پیچیدگی و تنوع متغیرها در پدیده ها و رفتارهای خود با ابهام روبرو می باشند، بنابراین مدل سازی در خصوص سیاستگذاری در وضعیت پیچیدگی بایستی بر اساس این وضعیت صورت گیرد. روش فازی و کاربرد سیستم های استنتاج فازی از جمله روش هایی است که می تواند در چنین وضعیتی کاربرد داشته باشد لذا پژوهش حاضر ضمن تبیین چنین سیستمی به شبیه سازی آن در حوزه سیاستگذاری منطقه ای اقدام نموده و مدل سیاستگذاری چند لایه ای را برای سیاستگذاری خارجی منطقه ای در وضعیت پیچیدگی طراحی نموده است و همچنین با توجه به مدل طراحی شده، مدل سیاستگذاری خارجی منطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران را طراحی می نماید.

واژگان کلیدی: سیستم‌های پیچیده و آشوب، قدرت هوشمند، منطق فازی، مدل سیاستگذاری خارجی منطقه‌ای، سیستم سیاستگذاری چند سطحی، سیستم سیاستگذاری خارجی ج.ا.ایران

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

فصل اول: مقدمه

۲	۱-۱ کلیات
۴	۲-۱ سوال اصلی
۵	۳-۱ سوالات فرعی
۵	۴-۱ ادبیات موضوع
۱۰	۵-۱ هدف پژوهش
۱۰	۶-۱ فرضیه پژوهش
۱۱	۷-۱ عملیاتی کردن فرضیه
۱۲	۸-۱ مدل تحلیلی فرضیه
۱۴	۹-۱ روش آزمون
۱۴	۱۰-۱ پیامدهای اثبات
۱۴	۱۱-۱ محدوده زمانی و مکانی پژوهش
۱۵	۱۲-۱ سازماندهی پژوهش

فصل دوم: مدل ساستگذاری خارجی منطقه‌ای براساس نظریه سیستم‌های پیچیده و

آشوب

۱۷	۱-۲ طرح موضوع
۱۹	۲-۲ مبانی نظریه سیستم‌ها
۲۲	۳-۲ بنیان‌های مفهومی نگرش سیستمی در روابط بین‌الملل
۲۴	۴-۲ چرایی پیچیدگی سیستم بین‌الملل و مطالعات منطقه‌ای
۲۶	۵-۲ اصول و مبانی تئوری آشوب و سیستم‌های پیچیده
۳۰	۶-۲ اصول و مبانی نظریه نوین سیستم‌ها
۳۰	۷-۲ نظریه نوین سیستم‌ها و پیچیدگی

۳۲	۸-۲- سیاستگذاری خارجی و سیستم بین الملل
۳۳	۱-۸-۲- تعریف سیاستگذاری و انواع آن
۳۶	۹-۲- سیاستگذاری در وضعیت پیچیدگی نظم منطقه‌ای
۳۷	۱-۹-۲- فرآیند سیاستگذاری خارجی در سیستم‌های پیچیده
۳۸	۱-۱-۹-۲- مسئله سیاستگذاری خارجی در سیستم‌های پیچیده
۴۱	۱-۱-۹-۲- منافع و اهداف ملی
۴۴	۲-۱-۹-۲- رمزگشایی در سیستم‌های پیچیده
۴۴	۱-۲-۱-۹-۲- منطق سیاستگذاری در سیستم‌های پیچیده
۴۵	۱-۱-۲-۱-۹-۲- منطق فازی
۴۷	۱-۱-۲-۱-۹-۲- مجموعه‌های فازی
۴۸	۲-۱-۲-۱-۹-۲- ساختار عمومی سیستم فازی
۵۰	۳-۱-۹-۲- ساخت مدل مرجع در سیاستگذاری خارجی منطقه‌ای براساس منطق فازی
۵۱	۱-۳-۱-۹-۲- طراحی مدل سیاستگذاری خارجی منطقه‌ای
۵۳	۱-۱-۳-۱-۹-۲- سیستم فازی ۱ قدرت
۷۳	۲-۱-۳-۱-۹-۲- سیستم فازی ۲ منافع ملی
۷۴	۳-۱-۳-۱-۹-۲- سیستم فازی ۳ اهداف ملی
۷۷	۴-۱-۳-۱-۹-۲- سیستم فازی ۴ نظم
۷۹	۵-۱-۳-۱-۹-۲- سیستم فازی ۵ محیط تحقق هدف
۸۲	۱۰-۲- استنتاج نظری

فصل سوم: سیاستگذاری خارجی منطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران براساس نظریه سیستم‌های پیچیده و آشوب

۸۶	۱-۳- طرح موضوع
۸۷	۲-۳- مدل مرجع سیاستگذاری خارجی منطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران
۹۰	۳-۳- چارچوب فیزیکی سیاستگذاری خارجی منطقه‌ای ج.ا.ا.
۹۱	۱-۳-۳- سیستم‌های پیچیده و سیاستگذاری خارجی منطقه‌ای ج.ا.ا.
۹۳	۱-۱-۳-۳- ژئوپولتیک و چارچوب فیزیکی سیاستگذاری خارجی ج.ا.ا.
۹۳	۱-۱-۳-۳- مفهوم سازی شبکه ژئوپولتیک جهانی
۹۵	۲-۱-۳-۳- مفهوم سازی شبکه ژئوپولتیک منطقه‌ای ج.ا.ا.

۳-۱-۱-۳-۳ - مفهوم سازی شبکه ژئوپولیتیک داخلی ج.ا.ا.....	۹۹
۳-۱-۱-۳-۴ - سازه ژئوپولیتیک داخلی جمهوری اسلامی ایران	۱۰۴
۳-۱-۱-۳-۵ - سازه ژئوپولیتیک منطقه‌ای ج.ا.ا.....	۱۱۱
۳-۱-۱-۳-۶ - سازه ژئوپولیتیک جهانی ج.ا.ا.....	۱۱۵
۳-۱-۲- شبکه ژئوکالچر و چارچوب فیزیکی سیاستگذاری خارجی منطقه‌ای ج.ا.ا.....	۱۱۸
۳-۱-۲-۱- مفهوم سازی شبکه ژئوکالچری ج.ا.ا.....	۱۱۹
۳-۱-۳- شبکه ژئواکونومیک و چارچوب فیزیکی سیاستگذاری خارجی ج.ا.ا.....	۱۲۲
۳-۱-۴- شبکه پیچیده و سیاستگذاری خارجی منطقه‌ای ج.ا.ا.....	۱۲۷
۳-۴- تجزیه و تحلیل داده‌های سیاستگذاری خارجی منطقه‌ای ج.ا.ا.....	۱۲۹
۳-۴-۱- سیستم فازی ۱ قدرت جمهوری اسلامی ایران	۱۳۰
۳-۴-۲- سیستم فازی ۲ منافع ملی ج.ا.ا.....	۱۳۵
۳-۴-۳- سیستم فازی ۳ اهداف ملی ج.ا.ا.....	۱۳۷
۳-۴-۴- سیستم فازی ۴ نظم منطقه‌ای ج.ا.ا.....	۱۳۹
۳-۴-۵- سیستم فازی ۵ محیط تحقق هدف ج.ا.ا.....	۱۴۲
۳-۵- استنتاجات نظری	۱۴۷
استنتاجات نهایی	۱۴۹
دستورکار پژوهشی	۱۵۲
سیاست‌های پیشنهادی برای سیاستگذاری خارجی منطقه‌ای ج.ا.ا.....	۱۵۵

فهرست منابع

منابع فارسی	۱۵۶
منابع انگلیسی	۱۶۱

فهرست شکل‌ها

عنوان	صفحه
شکل ۱-۱: عملیاتی نمودن سیستم‌های پیچیده، منطقه و فرآیند سیاستگذاری خارجی	۱۱
شکل ۲-۱: تأثیر سیستم‌های پیچیده بر فرآیند سیاستگذاری خارجی منطقه‌ای	۱۳
شکل ۱-۲: مقایسه پارادایم‌های خطی و غیرخطی	۲۴
شکل ۲-۲: مقایسه سیاستگذاری در دو وضعیت خطی و غیرخطی	۳۷
شکل ۳-۲: ساختار عمومی سیستم‌های فازی	۴۸
شکل ۴-۲: فازی‌سازی	۴۹
شکل ۵-۲: فرآیند کنترل منطق فازی	۵۰
شکل ۶-۲: الگوریتم مدل‌سازی سیاستگذاری با منطق فازی	۵۲
شکل ۷-۲: طراحی سیستم فازی قدرت	۵۴
شکل ۸-۲: عبارات زبانی فاز ژئوپولیتیک جهانی قدرت	۵۷
شکل ۹-۲: ویژگی‌ها و پیامدهای شبکه سامان یافته	۵۸
شکل ۱۰-۲: ویژگی‌ها و پیامدای شبکه تصادفی	۵۸
شکل ۱۱-۲: ویژگی‌ها و پیامدای شبکه فاقد معیار	۵
شکل ۱۲-۲: عبارات زبانی فاز ژئوپولیتیک ملی	۶۱
شکل ۱۳-۲: عبارات زبانی فاز ژئوپولیتیک	۶۲
شکل ۱۴-۲: خروجی سیستم فازی ژئوپولیتیک	۶۲
شکل ۱۵-۲: ترسیم شبکه ژئوکالچر	۶۳
شکل ۱۶-۲: مجموعه زبانی شبکه ژئوکالچر	۶۵
شکل ۱۷-۲: خروجی سیستم فازی ژئوکالچر	۶۵
شکل ۱۸-۲: ترسیم شبکه ژئواکونومیک	۶۶
شکل ۱۹-۲: مجموعه زبانی فاز ژئواکونومیک	۶۷
شکل ۲۰-۲: خروجی سیستم فازی ژئواکونومیک	۶۷
شکل ۲۱-۲: سیستم استنتاج فازی سیاستگذاری خارجی منطقه‌ای	۷۱
شکل ۲۲-۲: فاززدایی و تعیین قدرت	۷۲

شکل ۲-۲۳: سیستم فازی منافع ملی	۷۳
شکل ۲-۲۴: فاززدایی و تعیین منافع ملی	۷۴
شکل ۲-۲۵: سیستم فازی اهداف ملی	۷۵
شکل ۲-۲۶: فاززدایی و تعیین اهداف ملی	۷۵
شکل ۲-۲۷: قدرت ملی، منافع ملی و اهداف ملی	۷۷
شکل ۲-۲۸: تعامل نظم منطقه‌ای و جهانی	۷۸
شکل ۲-۲۹: الگوی نظم منطقه‌ای در انواع نظم‌ها	۷۹
شکل ۲-۳۰: حالت‌های مختلف معادله دفاع - تهاجم	۸۰
شکل ۲-۳۱: نوع محیط و تعیین سیاست‌ها	۸۰
شکل ۲-۳۲: ارزیابی محیط تحقق هدف	۸۱
شکل ۲-۳۳: مدل مرجع در سیاستگذاری خارجی منطقه‌ای	۸۱
شکل ۲-۳۴: شبکه چندلایه سیاستگذاری در سیستم پیچیده و آشوب	۸۴
شکل ۳-۱: شبکه ژئوپولیتیک فاقد معیار و سلسله مراتبی جهان	۹۵
شکل ۳-۲: شبکه منطقه‌ای خاورمیانه	۹۹
شکل ۳-۳: شبکه منطقه‌ای ج.ا.ایران	۱۰۰
شکل ۳-۴: گستره استراتژیک و الگوی سیاستگذاری	۱۰۵
شکل ۳-۵: قلمروهای ژئواستراتژیک و مناطق ژئوپولیتیکی از دیدگاه کوهن	۱۱۶
شکل ۳-۶: شبکه ژئوکالچر جهانی	۱۱۹
شکل ۳-۷: جغرافیای شیعه	۱۲۰
شکل ۳-۸: الگوی روابط در درون تمدن اسلام	۱۲۲
شکل ۳-۹: توزیع ذخایر اثبات شده نفت تا سال ۲۰۱۲	۱۲۴
شکل ۳-۱۰: ذخایر نفت اثبات شده ایران تا سال ۲۰۱۲	۱۲۵
شکل ۳-۱۱: توزیع ذخایر اثبات شده گاز تا سال ۲۰۱۲	۱۲۵
شکل ۳-۱۲: ذخایر گاز اثبات شده ایران تا سال ۲۰۱۲	۱۲۶
شکل ۳-۱۳: مدل فیزیکی سیاستگذاری خارجی منطقه‌ای ج.ا.ایران	۱۲۸
شکل ۳-۱۴: مدل منطقی سیاستگذاری خارجی منطقه‌ای ج.ا.ایران	۱۲۹
شکل ۳-۱۵: سیستم فازی قدرت ملی ج.ا.ایران	۱۳۰
شکل ۳-۱۶: جایگاه ج.ا.ایران در شبکه ژئوپولیتیک جهانی	۱۳۱
شکل ۳-۱۷: مجموع فازی شبکه منطقه‌ای	۱۳۱

- شکل ۳-۱۸: وضعیت ژئوپولتیک ملی ج.ا.ایران ۱۳۲
- شکل ۳-۱۹: عبارات زبانی فاز ژئوپولتیک، وضعیت ژئوپولتیک و نوع قدرت ج.ا.ایران ۱۳۳
- شکل ۳-۲۰: عبارات زبانی فاز ژاکونومیک، وضعیت ژاکونومیک و نوع قدرت ج.ا.ایران ۱۳۳
- شکل ۳-۲۱: عبارات زبانی فاز ژئوکالچر، وضعیت ژئوکالچر و نوع قدرت ج.ا.ایران ۱۳۴
- شکل ۳-۲۲: سیستم استنتاج فازی سیاستگذاری خارجی منطقه‌ای ج.ا.ایران ۱۳۵
- شکل ۳-۲۳: میزان و نوع قدرت ج.ا.ایران ۱۳۶
- شکل ۳-۲۴: سیستم فازی منافع ملی ج.ا.ایران ۱۳۷
- شکل ۳-۲۵: منافع ملی ج.ا.ایران ۱۳۸
- شکل ۳-۲۶: سیستم فازی اهداف ملی ج.ا.ایران ۱۳۹
- شکل ۳-۲۷: نوع اهداف ملی ج.ا.ایران ۱۴۰
- شکل ۳-۲۸: چرخه قدرت چین، آمریکا و ژاپن از سال ۲۰۰۰-۲۰۳۰ ۱۴۲
- شکل ۳-۲۹: الگوی روابط در خاورمیانه ۱۴۴
- شکل ۳-۳۰: حالت‌های مختلف معادله دفاع - تهاجم ج.ا.ایران ۱۴۶
- شکل ۳-۳۱: ارزیابی محیط تحقق هدف ج.ا.ایران ۱۴۶
- شکل ۳-۳۲: مدل مرجع در سیاستگذاری خارجی منطقه‌ای ج.ا.ایران ۱۴۸
- شکل ۳-۳۳: شبکه چندلایه سیاستگذاری خارجی منطقه‌ای ج.ا.ایران در سیستم‌های پیچیده و آشوب ۱۴۸
- شکل ۴-۱: مدل پیشنهادی سیاستگذاری خارجی منطقه‌ای ج.ا.ایران ۱۵۱

فصل اول

مقدمه

۱-۱- کلیات

منطقه و محلی‌گرایی جریانی همزاد با پیدایش سیستم بین‌المللی محسوب می‌شود. سیستم بین‌المللی و منطقه‌گرایی در مسیر تحول خود سه دوره را پشت سر گذاشته‌اند. دوره اول سیستم‌های ساده و وستفالیایی وجود داشتند که نظم در این سیستم از نوع سلسله‌مراتبی سخت و بسیط بود و نظم‌های منطقه‌ایی نیز تابعی از سیستم بین‌المللی محسوب می‌شدند. در دوره دوم سیستم به سمت پیچیدگی حرکت می‌کند و نظم جهانی از نوع کثرت‌گرایانه است و مناطق از استقلال بیشتری برخوردار خواهند بود و دو واژه تعارض و همپوشانی تعریف‌کننده نظم‌های منطقه‌ایی در این وضعیت می‌باشند. تعارضی بودن نظم منطقه‌ای به معنای این است که نظم منطقه‌ایی در برابر نظم جهانی قرار گرفته و در این وضعیت میزان خودمختاری آن نیز بسیار بالاست. همپوشانی نیز دلالت بر دخالت نظم جهانی در نظم منطقه‌ایی و پوشش چنین نظم‌ی توسط نظم جهانی خواهد بود. در دوره سوم سیستم‌های پیچیده و غیرخطی شکل گرفتند که الگوی نظم منطقه‌ایی در قالب نظم منطقه‌ایی متعامل تعریف می‌شود. در این الگو هر کدام از مناطق به عنوان حلقه‌ایی خودمختار در شبکه جهانی مطرح می‌شوند که بین همه آنها نوعی تعامل و کنش متقابل در قالب فرآیند بازخورانی برقرار است. در همین راستا با تغییر سیستم از حالت سنتی و ساده به سیستم پیچیده و غیر خطی و با توجه به پیچیده شدن حوزه روابط بین‌الملل تئوریهای حاکم بر آن نیز از جمله در حوزه سیاستگذاری، در مورد تبیین دینامیک‌ها و دگرگونی‌های بنیادین سیستم جهانی و منطقه‌ایی ناتوان شدند و لذا پرداختن به موضوع پیچیدگی بسیار ضروری بشمار می‌آید. بنابراین نظریه‌های روابط بین‌الملل نیز براساس

تحول عرصه سیاست بین‌الملل جدال‌ها و موج‌های متعددی نیز به شرح زیر طی نموده و در نهایت در جدیدترین موج خود به نظریه پیچیدگی ختم شده است:

۱. جدال نخست ۱۹۲۰-۳۰ ایده ایسم در برابر رئالیسم؛
۲. جدال دوم ۱۹۵۰-۶۰ رفتارگرایی عملی در برابر پوزیتیویسم؛
۳. جدال سوم دهه ۱۹۸۰ پست مدرن‌ها در برابر پوزیتیویسم با تمرکز بر شناخت سیاسی / پوزیتیویستی در برابر دیدگاه پست پوزیتیویستی / تئوری انتقادی؛
۴. دهه ۱۹۹۰ سازه‌نگاری در برابر عقل‌گرایان؛
۵. ۲۰۰۱ به بعد جدال بین تحلیل خطی / غیرخطی و تمرکز بر شناخت شناسی و هستی‌شناسی.

بنابراین در مرحله آخر نظریه پیچیدگی به عنوان یک پارادایم^۱ جدید، در تجزیه و تحلیل پدیده‌های روابط بین‌الملل مطرح شد. تا جدال چهارم اصولاً جوامع، سنتی و بر پایه اصل سرزمینی و همجواری تعریف می‌شدند و همبستگی بین آنها از نوع همبستگی مکانیکی دورکهایمی است و تنها عامل که سبب ساز انسجام آنهاست قدرت و زور است؛ در نتیجه قدرت بعنوان زیربنای سیاستگذاری در قالب قدرت سخت مطرح می‌باشد. اما با حاکم شدن جدال‌های غیرخطی و تئوری سیستم‌های پیچیده و با وجود اصل آنارشی که خود اصل خودیاری، قدرت محوری و موازنه قوا یعنی تنظیم در وضعیت آنارشی را به دنبال دارد، واحدهای سیستمی همچون حلقه‌های با هم در ارتباط می‌شوند و برای بقا نیز به هم نیازمندند. بدین ترتیب از زندگی در قالب سیستم بین‌المللی گریزی ندارند اما در هم تنیده شدن اصل آنارشی و پیوند کارکردی اعضا و پیچیده شدن سیستم این پرسش را که چگونه می‌توان بقا و امنیت را تضمین نمود جدی‌تر ساخته است و قدرت نیز دیگر تنها به منزله قدرت سخت مدنظر قرار نمی‌گیرد بلکه در قالب‌های قدرت سخت، نرم و هوشمند گنجانده می‌شود.

یکی از مهمترین پیامدهای تحول در حوزه محیط استراتژیک سیستم بین‌الملل و پیچیدگی در این حوزه و از سوی دیگر تحول در حوزه نظریه پردازى روابط بین‌الملل، پیامدهای آن بر حوزه سیاستگذاری خارجی به ویژه در حوزه منطقه ای است. همراه با پیچیدگی، عناصر و متغیرهای نوینی مطرح خواهند شد که مدل سیاستگذاری به طور عام و

¹ paraigm

سیاستگذاری خارجی منطقه ای به طور خاص را تحت تأثیر قرار خواهند داد به طور کلی نظریه سیستم‌های پیچیده و اصول مورد نظر آن، اصول زیربنایی مطالعات منطقه‌ایی و نظریات مربوط به مدیریت آن از جمله سیاستگذاری خارجی منطقه‌ایی را تحت تأثیر قرار داده است. بنابراین، این نیازها و الزامات ما را به سمت طرح دیدگاه نوینی هدایت می‌کند و به همین سبب کشورها با واقعیت‌های نوینی در این عرصه روبرو خواهند شد. به طور کلی معادله سیاستگذاری در دوره نوین معادله چند وجهی است که مهمترین وجوه آن عبارتند از :

- پیچیدگی در سیستم بین الملل؛

- منطقه ای و شاخه ای شدن سیستم و به عبارتی منطقه گرایی؛

- عناصر و متغیرهای حاصل از پیچیدگی؛

- مدل نوین سیاستگذاری.

که با دیدگاه‌ها و نظریه‌های سنتی تفاوت زیادی دارد و در همین قالب پرسش‌های متعددی شکل می‌گیرد.

۱-۲- سوال اصلی

در راستای تحول در سیستم بین‌الملل و حاکم شدن جدال پنجم و شکل‌گیری سیستم‌های پیچیده و آشوب این پرسش محور اساسی پژوهش حاضر را شکل می‌دهد که شکل‌گیری چنین سیستم‌هایی، چه تغییراتی را در بنیان‌های نظری سیاستگذاری خارجی منطقه‌ایی سبب شده است؟ و مدل سیاستگذاری خارجی منطقه‌ایی در سیستم‌های مذکور چگونه تعریف می‌شود؟ با بهره‌گیری از مدل سیاستگذاری خارجی منطقه‌ایی در سیستم پیچیده و آشوب، این پرسش نیز بعنوان پرسش محوری دوم پژوهش حاضر شکل می‌گیرد که، سیاستگذاری خارجی منطقه‌ایی ج.ا.ایران در چنین سیستمی از چه ویژگی‌هایی برخوردار می‌باشد؟ و چگونه تبیین می‌شود؟

۱-۳-سوالات فرعی

در راستای پاسخ به پرسش‌های اصلی، پرسش‌های زیر به عنوان پرسش‌های فرعی مطرح می‌گردد:

- بنیان‌های مفهومی و نظری سیستم‌های پیچیده و آشوب کدامند؟
- بنیان‌های مفهومی و نظری سیاستگذاری خارجی منطقه‌ای کدامند؟
- مدل تحلیلی سیاستگذاری خارجی منطقه‌ای براساس بنیان‌های نظری سیستم‌های پیچیده و آشوب چگونه ترسیم می‌شود؟
- عناصر مورد نیاز جهت ترسیم سیاستگذاری خارجی منطقه‌ای ج.ا.ایران کدامند؟
- پیوند بین متغیرهای تحلیلی سیاستگذاری خارجی منطقه‌ای ج.ا.ایران چه مدلی را در سیاستگذاری خارجی منطقه‌ای برای ج.ا.ایران پدیدار می‌نماید؟
- مدل‌های پیش‌بینی کننده در سیاستگذاری خارجی منطقه‌ای ج.ا.ایران از چه ویژگی‌هایی برخوردار می‌باشند؟

۱-۴- ادبیات موضوع

در پاسخ به پرسش‌های مذکور چند گروه از ادبیات را در حوزه روابط بین‌الملل و مطالعات منطقه‌ای می‌توان تشخیص داد در گروه اول، موضوع سیستم‌های پیچیده و آشوب مطرح است که به عنوان یکی از موضوعات نوین در عرصه علم به طور اعم و علم روابط بین‌الملل و علوم اجتماعی، اقتصاد و مدیریت به طور اخص مورد توجه قرار گرفته است. پیترا استوارت^۱ در مقاله "تئوریهای پیچیدگی، تئوری اجتماعی و سوالاتی از پیچیدگی اجتماعی" تعاریف مختلفی از پیچیدگی ارائه می‌دهد و طرحی از پیچیدگی اجتماعی و اصول و ویژگیهای آن را ترسیم می‌کند و برخی از اندیشه‌های اجتماعی که با ملاحظات مربوط به پیچیدگی ارتباط

¹Peter Stewart

دارند را بررسی می‌کند. (۱) مارین بارنس و همکاران^۱ در مقاله " شواهد درک و ارزیابی پیچیدگی در سیستم‌های غیرخطی " یک چشم‌انداز ساختارگرایی اجتماعی از ترکیب دو نظریه پیچیدگی و نظریه نهادی جدید ترسیم می‌کند. (۲)

مارو فابریزو^۲ در مقاله " سیستم‌های پیچیده: اتلاف و بازیابی " ابتدا تعریفی از سیستم‌های پیچیده ارائه می‌دهد؛ سپس سیستم‌های مکانیکی، ترمودینامیکی و بیولوژیکی را بررسی می‌کند. در نهایت سیستم‌های پیچیده را تلافی از سیستم‌های مکانیکی، ترمودینامیکی و بیولوژیکی می‌داند که ترکیب ویژگی‌های آنها موجب ایجاد ویژگی‌های جدیدی برای سیستم‌های پیچیده شده است. (۳) احمد ماکویی در مقاله "مقدمه‌ایی بر پیچیدگی" کلیاتی از سیستم‌های پیچیده و انواع آنها را بررسی می‌کند و نقش سیستم‌های پیچیده را در طبیعت و سیستم‌های تولیدی مورد مطالعه قرار می‌دهد. (۴) اکبر اعتباریان در مقاله " تغییر سازمانی از دیدگاه نظریه آشوب" بیان می‌کند که برای مدیریت تغییر در سیستم‌های پیچیده و آشوبناک، روش‌های سنتی دیگر پاسخگو نیستند و مدیران باید منطق تغییر در این سیستم‌ها را بیاموزند. (۵) اکبر اعتباریان در مقاله " مدیریت در آشوب و پیچیدگی" ضمن برشمردن ویژگی‌ها و اصول سیستم‌های پیچیده، تحت تأثیر قرار گرفتن حوزه مدیریت در سیستم‌های پیچیده و آشوب را بررسی می‌کند. (۶) سعید مشیری در مقاله "مروری بر نظریه آشوب و کاربردهای آن در اقتصاد" مروری بر مفاهیم اولیه و ریاضی نظریه آشوب داشته، کاربردهای متنوع نظریه آشوب بویژه در حوزه اقتصاد را بررسی می‌نماید. (۷) سید مهدی الوانی در مقاله "بازتاب جلوه‌های نظریه بی‌نظمی در مدیریت" به بررسی ویژگی‌های سیستم‌های آشوب و اثرات آن در حوزه مدیریت می‌پردازد، و بیان می‌کند که تئوری‌های بی‌نظمی و آشوب اولین ضربه‌ها را بر پیکره پارادایم‌های سنتی مدیریت وارد آورده‌اند و می‌روند اساس پارادایم تازه‌ای را در مدیریت و سایر علوم مرتبط شکل دهند. (۸)

در زمینه کاربرد سیستم‌های پیچیده و آشوب در روابط بین‌الملل قاسمی که یکی از فصول کتاب خود را به توضیح و تشریح سیستم‌های پیچیده اختصاص داده است وی در کتاب "

¹Marian Barnes , Elizabeth Matka and Helen Sullivan

²Mauro Fabrizio

نظریه‌های روابط بین‌الملل و مطالعات منطقه‌ایی" به بررسی تحول نظری در حوزه مطالعات منطقه‌ای، چستی پیچیدگی سیستم بین‌الملل، اصول و مبانی نوین سیستم‌ها، نظریه نوین و پیچیدگی می‌پردازد. (۹)

در گروه دوم، تئوری شبکه به عنوان یکی از تئوری‌های که قادر است مسائل را در سیستم‌های پیچیده مورد تجزیه و تحلیل قرار دهد، مطرح می‌شود. در حوزه مقالات فارسی قاسمی از جمله افرادی است که که عمدتاً بر روی موضوع شبکه متمرکز شده است وی در مقاله "نگرش شبکه‌ای به مناطق و تحلیل آن از دیدگاه تئوری‌های سیکلی" با تأکید بر عنصر ارتباطات و ناکارآمدی نگرش‌های سنتی سعی در ارائه نگرشی نوین تحت عنوان نگرش شبکه‌ایی به مناطق دارد و همچنین با توجه به سیکل‌های سیستمی و تأثیر آن بر شبکه‌های موجود، تئوری‌های سیکلی از جمله تئوری سیکل اقتصاد جهانی، گذار قدرت، سیکل بلند و ثبات هژمونیک جهت تحلیل مسائل شبکه به کار می‌گیرد. (۱۰) همچنین در مقاله دیگر تحت عنوان "مدل ژئوپولیتیکی امنیت منطقه‌ایی: مطالعه موردی خاورمیانه" بر اساس تئوری شبکه و همچنین پارادیم ژئوپولیتیک، مدلی را طراحی می‌نماید که درک پیچیدگی‌های امنیت منطقه‌ای را امکان‌پذیر ساخته و چگونگی ارتباط اجزاء متفاوت آن با یکدیگر را نشان می‌دهد. سرانجام نیز شبکه خاورمیانه به عنوان یک نمونه موردی تجزیه و تحلیل خواهد شد. (۱۱)

در کتاب "نظریه‌های روابط بین‌الملل و مطالعات منطقه‌ای" نامبرده نیز تئوری شبکه را به طور کامل در همه ابعاد بررسی کرده‌اند. (۱۲)

در گروه سوم، ادبیات مربوط به سیاست خارجی مطرح هستند. بطور کلی تلاش‌های مربوط به نظریه‌پردازی در سیاست خارجی را می‌توان از لحاظ متدولوژیک تحت سه رهیافت کلی طبقه‌بندی می‌شود. اولین رهیافت در قالب رهیافت‌های کلان قابل بررسی است. رهیافت کلان سیستم را بعنوان راهنمای مطالعه و اقدام سیاست خارجی: دانشمندان^۱ چون مورگنتا^۱، مک کلان^۲، مدلسکی^۳، روزکرانس^۴، کاپلان^۵ از جمله نظریه‌پردازان مشهور در این سطح به حساب می‌آیند. یک بررسی کلی از نظریات فوق حاکی از آن است که نظریه‌پردازان فوق الذکر با تکیه

¹Hans. J. Morgenthau

²Charles Mccllland

³Georgo Modelski

⁴Richard Rosecrance

⁵Morton. A. Kaplan